

Komparácia Ústavy Meidži¹ s ústavou po II. svetovej vojne v Japonsku

Martin Marčok

Resume

This work is comparison of two constitutional documents. The goal of this work is to sketch historical and political aspects in which were create two constitutional documents. Everyone of them was marked by different international and domestic policy. This work is effort to describe this historical and political situation.

Úvod

V Japonsku sa od polovice 19. stor. udiali udalosti, ktoré vážne ovplyvnili jeho nasledujúci vývoj, čoraz viac uvedomovalo, že v očiach západných mocností hrá len podradnejšiu rolu. Naproti tomu mu jeho hospodársky a postupne aj vojenský rast dodával pocit sebavedomia a túžby zaujať minimálne rovnoprávne postavenie v regióne.

Vojenské a iné úspechy nasledujúcich rokov² dali vzniknúť nacionalizmu, ktorý poznačil na dlhé obdobie Japonské dejiny. V mojej práci venujem vplyvu týchto udalostí na ústavné dokumenty, ktoré v tomto čase vznikli.

¹ Meidži – japonský cisár (1852- 1912). Podľa neho bolo pomenované celé obdobie jeho vlády.

² Čínsko – Japonská vojna, ale hlavne neskoršia Rusko- Japonská vojna.

Právne reformy³

Základným predpokladom uznania Japonska v očiach západu, bolo reformovanie právnych inštitúcií a noriem podľa západného vzoru. V tom čase ešte v Japonsku platili niektoré zákony, ktoré boli pozostatkami nerovnoprávných zmlúv. Jedným z nich bola napr. exteritorialita.⁴ Japonsko nemohlo počítat' s jej zrušením, pokiaľ západ nezískal dôveru v nový právny systém. Z tohto dôvodu aj Japonsko prišlo k jeho reforme.

Spočívala v prijímaní právnych noriem podľa západných princípov, ktoré dávali prednosť súkromnému(osobnému) vlastníctvu pred rodinným. Zachovali sa však tradície, ktoré aj naďalej uznávali staré poňatie rodiny a rodu. Štruktúra a procesný postup súdov bol prispôbený západnému štýlu. Napr. mučenie bolo roku 1876 zrušené. Väčšina právnych reforiem bola uskutočnená postupne. Pravdepodobne z toho dôvodu, že rýchla zmena by sa stretla s veľkým odporom konzervatívnych vrstiev, ktoré tvorili z väčšej časti bývalí samuraji. Kompletný občiansky zákonník, vytvorený podľa nemeckého modelu, vstúpil do platnosti v roku 1896.

Tvorba ústavy

Japonská vláda si bola vedomá faktu, že jej prvotné politické reformy mali iba provizórny charakter. Dôležitou okolnosťou úvah o konštitucionalizme bol taktiež názor, že pokiaľ by Japonsko nemalo ústavu a parlament, výrazne by to vylepšilo jeho imidž v očiach Západu a priblížilo by sa tak k stavu, keď sa stane rovnocenným partnerom mocností ako USA, Nemecko, Francúzsko, Anglicko a pod.

Jedným z hlavných architektov novej ústavy (a celkovej modernizácie Japonska) bol Hirobumi Itó(1841 – 1906), ktorý bol najvplyvnejšou osobnosťou vo vláde. Keďže samotné strany nedokázali podstatnejšie ovplyvniť proces politického rozhodovania, mohol Itó so svojimi spolupracovníkmi metodicky a nerušene pracovať na príprave textu ústavy a zložení parlamentu. Itó vychádzal z názoru z predpokladu, že ústava by nemala kopírovať žiaden z európskych modelov a mala by byť šitá na mieru špecifickým požiadavkám Japonska. V marci 1882 odišiel na čele diplomatickej(„ ústavnej“) misie na študijnú cestu po Európe. Zameral sa najmä na Berlín a Viedeň. Najdôležitejším prípravným opatrením bola reorganizácia vlády v decembri

³ Reformy Meidži: reformy širokej oblasti života, ktoré prebehli rýchlo a bez komplikácií. Keďže Japonsko sa chcelo vymaniť z vplyvu cudzincov, zaviedlo jednotnú menu, všeobecnú brannú povinnosť a ďalšie povinnosti a novinky zo západu. Neprevzali však demokratické prvky. Japonci opovrhovali nevzdelanosťou, preto jedna z reforiem sa týkala aj povinnej školskej dochádzky.

⁴ Právna imunita určitých osôb na území cudzieho štátu, v tomto prípade v otvorených Japonských prístavoch.

1885, kedy vznikol kabinet európskeho typu. Pre Itóu jeho spolupracovníkov bol v stredobodom úvah v celom politickom systéme výkonu moci samozrejme cisár.

Ústava Meidži

Práce na samotnom texte ústavy začali až v roku 1886. Na ústave pracoval pod Itóovým vedením aj Nemecký Herman Roesler. Výsledný dokument bol vyhlásený 11.2.1889 ako Cisárska ústava Veľkého Japonska, obvykle nazývaná Ústava Meidži.

Parlament bol navrhnutý v dvojkomorovej forme. Horná snemovňa sa skladala z príslušníkov vyššej šľachty, volených predstaviteľov nižšej šľachty a z niekoľkých osôb menovaných cisárom, z pravidla akademického pôvodu. Dolnú snemovňu mali obsadiť volení zástupcovia ľudu. Dôležité je však povedať, že volebné právo mali iba muži, ktorých ročný daňový odvod dosahoval minimálne 15 jenov.⁵

Právomoci parlamentu sa tak v podstate obmedzili len na rozhodovanie o rozpočte a s tým súvisiacich zákonov, a to ešte v tom zmysle, že akýkoľvek zákon získal platnosť len po schválení oboma komorami parlamentu. Ústave sa však nedá uprieť určitá pokrokovosť smerom k ľudským právam.

Zabezpečovala celý rad občianskych práv a slobôd. Medzi inými napr. slobodu vyznania⁶, slobodu slova vydávania, zhromažďovania, práva na majetok, na spravodlivý proces a pod. Tieto práva aj keď znejú síce pekne však boli do značnej miery oklieštené formuláciami ako „, pokiaľ to nebude na ujmu verejného poriadku,“ alebo „, ak zákon neurčuje inak.“

V každom prípade pre Japonsko a celú jeho spoločnosť to v tej dobe boli odvážne novoty. Základy moci cisára a vlády však zostali dostatočne chránené. Ústava bola prezentovaná ako dar cisára, ktorý si ponechal práva iniciovať jej zmeny. Osoba cisára sa stala posvätnou a nedotknuteľnou a ako potomok dynastie sa stal zdrojom moci. V jeho rukách spočívala celá výkonná so súhlasom Cisárskeho parlamentu aj zákonodarná moc.

Cisár bol aj najvyšším veliteľom armády a námorníctva⁷. Ministri mu boli priamo zodpovední a ústava pojem kolektívnej zodpovednosti kabinetu nepoznala. Okrem toho rozpočet cisárskeho dvora bol postavený mimo kontrolu parlamentu. Cisár mohol kedykoľvek prerušiť alebo dočasne pozastaviť jednanie parlamentu. Rovnako mohol aj rozpustiť dolnú snemovňu

⁵ V roku 1980 túto podmienku spĺňalo zhruba 450 000 osôb, čo bolo asi 5% dospelaj mužskej populácie

⁶ Od roku 1870 bol oficiálnym náboženstvom primitívny šintoizmus

⁷ Ozbrojené sily nepodliehali parlamentnej moci, čo malo v 30-tych rokoch 20. storočia veľké následky

a vynútiť si tak nové voľby. Pokiaľ parlament nezasadal, mohol cisár vydať nariadenie s dočasnou platnosťou zákona. Oligarchická skupina si ponechala ešte jeden tromf v zálohe – ak parlament odmietol schváliť vládny návrh rozpočtu, platil automaticky rozpočet z predchádzajúceho rozpočtového obdobia. Na druhej strane parlament mohol blokovat' zvyšovanie niektorých rozpočtových položiek.

Ústava tak bola zmesou rôznych protichodných koncepcií. Pre opozíciu bola sklamaním, pretože len málo požiadaviek sa dostalo do praxe. V určitom ohľade však bola úsuechom, pretože si nerozhnevala konzervatívne kruhy a vytvorila tak možnosť ďalšieho postupného reformovania. Po istom čase sa objavili dva závažné problémy. Nebolo celkom jasné, ktoré vládne orgány majú vlastne vykonávať faktickú moc. V praxi to znamenalo, že nikto presne nevedel kto má vymenovať ministerského predsedu keď žiaden oligarcha túto funkciu nemohol, alebo nechcel vykonávať, resp. nechcel nikoho vymenovať. Rovnako nedostatočne bola vymedzená aj oblasť armády, neexistoval formálny nástroj ktorý by organizoval spoluprácu armády a vlády. Hrozilo, že takmer neobmedzené právomoci cisára sa stanú predmetom uzurpácie či jednotlivcom alebo orgánom, ktorému by chýbala všeobecná autorita a rozhl'ad tvorcov systému. Toto sa samozrejme onedlho aj s katastrofálnymi následkami stalo.

Prechod od Imperializmu k demokracii v Japonsku

Americká okupácia

V septembri 1945 sa Japonsko otvorilo zmenám, ktoré nemali v jeho histórii obdobu. Táto zmena však nebola spontánna a celkom dobrovoľná. Prerod sa udial pod tlakom udalostí, ktoré zo sebou priniesla druhá svetová vojna.

Japonské mestá boli zruinované požiarimi a bombardovaním, továrne poškodené, lebo úplne zničené, železničná sieť ochromená a obyvateľstvo sa bezcieľne potulovalo v troskách. Japonci očakávali krutú okupáciu dočkali sa však zhovievavého prístupu a pomoci.

Model budúceho povojnového usporiadania Japonska sa vytváral počas niekoľkých povojnových rokov. Prvým charakteristickým rysom tohto obdobia je americká okupácia, ktorá trvala sedem rokov. Jej vplyv spočíval v tom, že plynulo nenadväzovala na predchádzajúci vývoj, a to aj napriek tomu, že sa od predvojnového systému značne odlišovala. Vďaka nej sa podarilo

v krajine presadiť reformy, ktoré by sa v Japonsku pravdepodobne neuskutočnili ak by nepodliehalo cudzej správe. Druhým rysom je vláda ministerského predsedu Šigerua Jošida⁸. Začínal ako vážavý realizátor okupačných zmien. Neskôr položil základy japonskej politiky, ktorá síce bola do istej miery v rozpore s pôvodnými predstavami americkej okupačnej správy, avšak s menšími kozmetickými úpravami ovplyvňovala vývoj v nasledujúcich desaťročiach.

Reformy

Okupačná správa začala likvidovať orgány japonského militarizmu. Japonské impérium sa rozpadlo a všetci Japonci v zahraničí, vojaci aj civilisti boli dopravení naspäť do Japonska. Vykonala sa odluka Šintoizmu od štátu. Bolo zrušené ministerstvo vnútra a polícia bola decentralizovaná a jej moc obmedzená. Boli odstránení predstavitelia bývalého politického vedenia⁹, čím sa uvoľnilo miesto mladšej generácii Japoncov, ktorí sa oveľa pružnejšie prispôbili reformám presadzovaných okupačnou správou.

Ústava z roku 1947

Problémy spojené s presadzovaním tejto reformy verne ilustrujú povahu okupácie ako revolúcie z vonku. Okupačná správa informovala premiéra o nutnosti ústavných zmien v septembri 1945. Vláda vypracovala návrh novej ústavy, ktorý sa však len málo líšil od ústavy Meidži. Okupačná sekcia preto pripravovala vlastný návrh, ktorý mal slúžiť ako „osnova“. Mierne pozmenená verzia tohto návrhu bola prijatá so „slobodne vyjadrenou vôľou japonského ľudu“, ako doplnok k ústave Meidži.¹⁰

Najdôležitejšou reformou bolo prijatie ústavy v roku 1947. Pre porovnanie ústava Meidži začínala slovami:

„Vďaka sláve Našich predkov nastupujúc na Trón dedičnej postupnosti neprerušenej po veky vekov, so želaním podporovať blahobyť a umožniť rozvoj morálnych a intelektuálnych schopností Našich milovaných poddaných (...) vyhlasujeme týmto (...) základný zákon štátu, aby sme prejavili zásady, ktorými sa hodláme riadiť pri Našom konaní, aby sme ukázali, čomu sa majú Naši potomkovia a Naši poddaní a ich potomkovia navždy riadiť.“

⁸ Šigeru Jošida (1878-1967) bol premiérom od roku 1946 – 1947 a 1948 - 1954

⁹ Týkalo sa to približne 200 000 bývalých, politikov, vojenských dôstojníkov a podnikateľov

¹⁰ Jeden japonský novinár napísal, že niektoré pasáže v novej ústave „znejú podľa japonských literárnych noriem prapodivne a až príliš americky“. Takýto komentár bol samozrejme okupačnou správou cenzurovaný

Začiatok novej ústavy začína slovami :

„ My japonský ľud, rozhodujúci prostredníctvom riadne zvolených zástupcov v národnom zhromaždení, rozhodnutí zaistiť pre nás a pre naše budúce generácie plody mierovej spolupráce so všetkými národmi a dary slobody po celej našej zemi, a vedení úmyslom už nikdy nedopustiť hrôzy vojny vyvolanej jednaním vlády, prehlasujeme, že základným nositeľom moci je ľud a vyhlasujeme túto ústavu.“

Ústava z roku 1947 zmenila japonský politický život a vytvorila z Japonska skutočný parlamentný štát. Došlo k nasledujúcim zásadným zmenám:

- niektoré pred vojnou privilegované skupiny (hlavne armádne zložky, Tajná rada a ďalšie) boli zrušené, iné prísne podriadené vláde
- vláda sa podľa britského vzoru stala „ výborom“ väčšinovej strany alebo koalície v parlamente
- obe komory parlamentu sa stali plne volené a volebné právo sa rozšírilo na všetkých mužov a ženy starších ako 20 rokov

Silnejšia dolná snemovňa (Komora reprezentantov) mala 446 poslancov (neskôr 491, 511, dnes 500). Boli vyberaní zo 124 volebných obvodov, pričom na každý obvod pripadalo 3 až 5 kresiel, čím bol zaistený určitý stupeň pomerného zastúpenia. Poslanci boli volení na 5 rokov a každé dva roky bola polovica parlamentu obmenená. Horná snemovňa (Komora radcov) mala 250 členov, z ktorých 150 bolo volených z prefektúr a ostatných 100 priamo z ľudu. V prípade nezhody v nejakej otázke mala rozhodujúci hlas Dolná snemovňa a to najmä v oblasti rozpočtu a diplomacie. Dolnej snemovni sa zodpovedal predseda vlády a podliehal jej kritike. V tom prípade mohol podať demisiu alebo rozpustiť snemovňu. Zvláštnosťou bol aj zákaz kumulácie poslaneckého mandátu a akejkolvek zodpovednej funkcie na miestnej úrovni.

- súdna moc bola nezávislá a Najvyšší súd získal právomoc posudzovať ústavnosť zákonov prejednávaných v parlamente
- prefekti, rovnako ako starostovia miest a obcí boli volení, a bola posilnená výkonná moc miestnych samospráv
- boli zaručené ľudské práva

Patrili k nim klasické západné práva, ako napr. práva zhromažďovania, sloboda tlače, právo na život, ale obsahovali aj nové ako právo na udržanie minimálnej úrovne zdravého a kultúrneho

života, akademickú slobodu a právo robotníkov na kolektívne vyjednávanie. Rovnako sa zmenilo postavenie cisára. Predtým bol považovaný za posvätného a zvrchovaného vládcu, teraz bol zbavený všetkých právomocí spojených s vládou a stal sa „symbolom štátu a jednoty ľudu, odvodzuje svoje postavenie z vôle ľudu, ktorému patrí zvrchovaná moc.“¹¹

Porovnanie ústav

Japonsko dovtedy, mám na mysli rok 1887 nemalo písanú ústavu. Ústava Meidži a aj ústava z roku 1947 sú písané ústavy. Oba ústavné dokumenty, ak ich chceme porovnávať podľa právnych kritérií, sú rigidné ústavy. Ani v jednom prípade totiž nemožno povedať, že by bolo ľahké prijať novelu ústavného dokumentu, aj keď z tohto hľadiska bola ústava Meidži flexibilnejšia. Panovník mal totiž právo navrhovať právo revíziu ústavy. Nie je však známy prípad, že by tak niekedy urobil.

Obe ústavy boli živými dokumentmi. Ich ustanovenia sa v Japonsku prísne dodržiavali. Žiaľ ani o jednej sa nedá povedať, že by bola ústavou slobodnou. V prípade Meidži to bola ústava vytvorená cisárom a „darovaná“ ľudu. Nebola demokratickou ústavou.

Ústava z roku 1947 síce bola kvázi demokratickou ústavou, avšak ani ona nebola vytvorená a schválená zástupcami japonského ľudu. Táto ústava bola v podstate naoktrojovaná Američanmi.

Ústava Meidži sa skladala zo 7 hláv a 76 článkov. Prvá hlava sa zaoberala postavením cisára, druhá hlava upravovala problematiku práv a povinností poddaných, tretia cisárskym parlamentom. V štvrtej hlave je upravené postavenie vlády. Piata hlava sa zaoberá súdnictvom, šiesta financiami a siedma hlava doplnkovými pravidlami, čo by sa u nás dalo charakterizovať ako záverečné a prechodné ustanovenia.

Ústava z roku 1947 je o niečo dlhšia a má až 11 hláv(kapitol) a 103 článkov. Prvá hlava sa rovnako ako v predchádzajúcom prípade zaoberá postavením cisára, ktoré sa v tejto ústave značne zhoršilo.¹² Druhá kapitola hovorí, celkom pochopiteľne keďže ide o povojnovú ústavu, o zrieknutí sa vojny. Tretia kapitola sa zaoberá právami a povinnosťami už nie poddaných ale občanov. Štvrtá upravuje postavenie parlamentu, ktorého názov bol tiež zmenený. Z cisárskeho parlamentu zostal už len tradičný parlament. Piata hlava pojednáva o funkciách vlády. Dôležité

¹¹ Skutočná úloha cisára sa však takmer nezmenila, pretože s výnimkou rozhodnutia o kapitulácii sa nikdy na rozhodovaní prakticky nepodieľal.

¹² Cisár musel verejne prehlásiť, že nemá božský pôvod

je, že Tajný kabinet, ktorý dovtedy fungoval ako tieňová vláda cisára zanikol. Šiesta hlava sa venuje súdnictvu, siedma hlava financiám. Ôsma hlava sa venuje celkom novej problematike, a to samospráve. Deväta hlava hovorí o odškodnom, ale je to len doslovný preklad. Obsahuje len jeden článok, ktorý popisuje možnosť zmeny ústavy. Desiata hlava upravuje problematiku zvrchovanej moci v Japonsku. Jedenásta hlava sú opäť záverečné a prechodné ustanovenia.

Záver

Ako som uvádzal už v úvode práce, oba ústavné dokumenty sú odrazom dejinných súvislostí. Oba vznikli v špecifických podmienkach, ktoré poznačili ich obsah i formu. Ústava Meidži bola dokumentom, ktorý ako prvý zakotvoval úplnú zvrchovanosť Japonska a prinášala dovtedy nevídané novinky, okrem iného aj v oblasti ľudských práv. V jej obsahu však bolo cítiť imperializmus a silný nacionalizmus. Naproti tomu povojnová ústava je poznačená vojenskou prehrou a silným vplyvom USA. Táto ústava však začala obdobie demokracie a prosperity, akú očakával snáď len málokto a najmenej samotní Japonci.

Literatúra:

Reischauer, O. E., Craig, M. A.: Djiny Japonska. Praha: 2001

<http://www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html>

<http://history.hanover.edu/texts/1889con.html>